

Col·lecció la Talaia Clàssics, 6

CALENDARI DE LLEGENDES, COSTUMS I
FESTES TRADICIONALS CATALANES

De juliol a desembre

Edicions Sidillà SL
Carrer Catalunya, 4
La Bisbal d'Empordà 17100
info@edicionsidilla.cat
www.edicionsidilla.cat

© dels textos: Hereus d'Aureli Capmany
© del pròleg: Hereus de Maria Aurèlia Capmany
© de les guies: Xavier Cortadellas
© Il·lustracions: Eva Sánchez Gómez
© d'aquesta edició: Edicions Sidillà

Disseny: J. Pujadó
Correcció: Xavier Cortadellas

Mapes: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Creative Commons. *Plano de la reforma interior de la ciudad de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. 1891. Barcelona 1:10. 000. Ajuntament de Barcelona. Pla de la Ciutat. 1935. Seix y Barral. Fons cartogràfic del Centre Excursionista de Catalunya
Impressió: Impremta Pagès, d'Anglès (la Selva)
Primera edició: maig 2019

ISBN: 978-84-949281-3-0

Dipòsit legal: GI 655 2019

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o cedrocat@cedro.org

AURELI CAPMANY

Calendari de llegendes,
costums i festes
tradicionals catalanes

De juliol a desembre

Pròleg de Maria Aurèlia Capmany
Il·lustracions d'Eva Sánchez Gómez
Guies de Xavier Cortadellas

Oficina
Sàhila

La Bisbal d'Empordà, 2019

umari

- 8 L'Aureli Capmany, el meu pare
- 16 JULIOL**
- 18 El flamenc juliol
- 20 Pintar sant Cristòfol nano
- 33 La festa major del Raval
- 38 El vot de les claus
- 44 L'evangelitzador de Barcelona
- 59 Sant Nin i sant Non; pebrots i tomàquets
- 66 AGOST**
- 68 Els càntirs i sant Domènec
- 73 L'Assumpció de la Verge
- 87 El gos i sant Roc
- 98 El Moisès de Catalunya
- 107 La Pastorada
- 116 SETEMBRE**
- 118 Mes cap
- 119 Nativitat de la Mare de Déu
- 135 La bota de Sant Ferriol
- 142 La festa major gran de Tarragona

150	OCTUBRE
152	L'àngel Custodi
156	Festa de la Mare de Déu del Roser
165	La Verge del Pilar, patrona de Barcelona
173	El pagès Galderic
181	La festa de les Verges
189	Les fires i festes de Girona
194	NOVEMBRE
196	Tots Sants el primer; Sant Andreu el darrer
206	L'estiuet de Sant Martí
223	El gall de Santa Caterina
226	Sant Andreu, pluja o neu, o fred molt greu
242	DESEMBRE
244	El temps de l'advent
249	Festa de la Puresa de Maria
260	Santa Llúcia, la Bisbal, dotze dies per Nadal
272	Les fires de Sant Tomàs
274	Nadal
282	El tió de Nadal
285	El dia dels Innocents
288	Cap d'Any
292	Índex toponímic

L Aureli Capmany, el meu pare

Penso que puc parlar del meu pare amb força objectivitat. Hi ha unes dades concretes que poden fer evident aquesta objectivitat de què parlo. En primer lloc, la distància en els anys. L'Aureli Capmany hauria pogut ser el meu avi, de fet ell era un home de la formació generacional del meu avi matern, en Sebastià Farnés, amb el qual va mantenir una amistat admirada i devota. Aquesta distància va quedar augmentada per la poca afició que el meu pare tenia a fer de pare. Això que a simple vista pot semblar un retret, al llarg d'una vida esdevé una immensa qualitat, sobretot tenint en compte com la majoria de pares fan de pares. El tarannà del meu pare era, per dir-ho d'una manera ràpida, el d'un lletraferit del XIX. No era gens casolà. Mai no va tenir a casa nostra un despatx, una cambra per ell, on refugiar-se, on escriure. Escribia a l'Ateneu o a l'Arxiu on va treballar tants anys. Sortia de nit sistemàticament, quedar-se a casa en havent sopat era per ell símptoma de malaltia. Era, naturalment home de tertúlia, amic

d'amics, respectuós amb els altres i molt susceptible encara que procurava dissimular-ho amb humor i una fingida murrieria innocent.

Solia dir que li havien estafat vint-i-un anys de la seva vida, car no havia començat a viure del tot fins a la mort del seu pare, quan va poder abandonar el seu ofici i dedicar-se a llegir i escriure. Pertanyia a aquella generació en què els fills estaven obligats a fer l'ofici del pare i ell era fill de cisteller, i no li va tocar altre remei que aprendre a fer de cisteller tal com volia en Pau Capmany que havia fet uns quants diners, treballant de sol a sol, infatigable.

D'en Pau Capmany, el meu avi, no n'he sabut mai gran cosa. Era fill de Rubí, i a la casa, arribada l'hora, li van donar una petita bossa, que no devia ser pas massa grassa, i com a bon fadristern me'l van enviar a ciutat. Va aprendre l'ofici de cisteller i es va casar amb Maria Ferrés, una dona decidida i amb fama de tossuda. D'en Pau Capmany deien que era taciturn, poc amic de paraules i que si li demanaven alguna cosa deia immediatament que no, per tenir temps de pensar-ho. Amb tot alguna flameta devia vibrar en l'esperit silenciós del cisteller del carrer d'en Joan de Montjuic, perquè li agradava llegir novel·les i sobretot que les hi llegissin. Una n'hi havia que devia deixar un solc profund en la imaginació del fadristern de Rubí. Es titulava *El misterio de las sectas secretas o el fracmasón proscrito*. Tant li va agradar que es va dir que si tenia un fill li posaria el nom del protagonista: Aurelio. Era un nom tan estrany, tan exòtic, en una família pagesa de Paus, Joseps, repetits amb la tossuda insistència per generacions i generacions, que els parents de Rubí, l'hereu, l'àvia no es van acostumar

mai a pronunciar aquella paraula enrevessada. Van adaptar el nom a una còmoda fonètica i li van dir sempre: Lurellu.

Era un noieta esquifit, prim, sempre amb mal de coll o amb mal d'orella. Inclina el cap a un costat i fixava uns ulls ardits sobre tot el que veia.

Aurelio Capmany Ferrés va ser una criatura contemplada, agombolada, aviciada, com tot fill únic de família menestrala. Com que menjava poc el van acostumar a les menges fines, per ell, de les someres ambulants munyien llet càlida i dolça i la hi donaven per berenar amb una merenga ben ensucrada, perquè tal menja alimenta i guareix de mal de coll, i de mal de costat, i d'enyorament.

El noieta silenciós i nyicris va demostrar ben aviat múltiples gràcies.

Va aprendre a llegir de pressa i en veu alta, i a les vetlles d'hivern feia les delícies dels pares i del veïnat llegint novel·les d'aventures, que duraven un vespre i un altre i un altre... Va aprendre a trempar la ploma i a fer pals i ganxos, tan finament que lluïa la lletra més ben decantada i clara de tota l'escola. El mestre, sec, escardalenc, malhumorat seguia amb admiració els progressos del fill del cisteller. I quan ja li tocava deixar l'escola, perquè ell, el mestre, ja no li podia ensenyar res més de nou, el mestre de minyons va anar a trobar el cisteller i li va dir que aquell bordegàs tenia cap i que era qüestió de deixar-lo estudiar més i més i no junyir-lo a l'ofici i molt menys al conreu de la terra. En Pau Capmany no tenia diners per donar estudis al noi, però el mestre es va enginyar per trobar una ànima caritativa que li pagués els estudis de capellà, que eren els únics estudis que movien els bons

sentiments de la gent rica, amb diners de sobres. I ja me'l teniu ingressant al seminari, on va estudiar llatí i història sagrada. Estudia sota la claror oscil·lant del llum d'oli i descobreix que allò que li agradava més del món era llegir i aprendre's les lliçons de memòria, i aprendre de solfa i cantar, i fins tocar l'acordió, cosa que va aportar nous atractius a les vetlles d'hivern, car gràcies a l'habilitat del fill del cisteller del carrer de Joan de Montjuic els veïns podien organitzar sa-raus sense que els costés ni un sou.

Ell explicava, i bé ens ho haurem de creure, que als catorze anys va descobrir que si es feia capellà no podria casar-se. Fos per aquesta qüestió o perquè la idea de portar sotana no l'atreia gens ni mica, el cas és que es va plantar i es va negar a seguir estudiant al seminari. O capellà o cisteller, no hi havia altra opció, però ell devia pensar que tanmateix cisteller no confereix naturalesa i es va junyir a l'ofici familiar, amb dret, això sí, a anar a escola de nits. Però, on podia anar a escola a les nits? I així va entrar a dibuixar a Llotja. Mai no li vaig sentir parlar del pes coercitiu de l'autoritat paterna, però l'acte d'obediència ancestral va durar fins als vint-i-un anys i la desaparició de l'autoritat paterna li va permetre recuperar la seva identitat. Al llarg d'aquests anys durant els quals va adquirir el títol de mestre cisteller, assolia tanmateix el seu propi tarannà, la seva manera de respondre als embats del viure. Esdevingué astut, sorneguer, suau-ment mofeta, una mica escèptic, moderadament sentimental, també moderadament hedonista, amic de plaers, però no de la desmesura del plaer. Un últim ressort instintiu del seu esperit l'aturava a la llinda de les grans decisions. ¿Eren potser les topades amb la

paret de les negatives paternes allò que el feia sentir equilibrat entre el sí i el no? Va aprendre sobretot a fugir d'estudi, comptat o debatut havia estat el seu únic camí per arribar a l'estudi.

Potser en el fons del fons ell no se sentia pas estafat pel seu sorrut pare: li havia donat un ofici, li havia comprat el soldat. Havia pagat per ell, amb els deguts terminis al Montepio Catalán de Quintas, la quantitat de mil cinc-centes pessetes. Quan la Gaceta de Madrid publicava el *Real decreto pidiendo cincuenta mil hombres para el reemplazo del ejercito de la Peninsula y Ultramar*, pel febrer de 1888, el jove Capmany va poder continuar fent cistelles al taller de la plaça del Born número 19. S'havia alliberat de l'exèrcit, mai no portaria una arma.

No passaria gaire temps que s'alliberaria de la tutela del pare.

En Pau Capmany, abans de morir, deixava ben endreçada la família. Havia tingut temps d'obrir botiga a la Rambla de les Flors núm. 11, cosa que era una visible ampliació del negoci. De segur que pensava que el seu únic fill, l'Aureli, continuaria fent calaix per a ell i els seus fills. Però així que ell tombà la cantonada de la mort, el noi deixà la botiga a les mans de la mare. La senyora Maria, com l'anomenaven pel veïnat, els operaris cistellers i els clients, s'ocuparia en exclusiva del negoci, i el noi es podria dedicar plenament a la vida intel·lectual de la qual no va pensar mai que en trauria ni un ral foradat.

¿A què es va dedicar en aquestes temps d'infinít lleure? A tot el que tenia a l'abast. Ell deia, de vegades, que si hagués pogut fer estudis sistemàtics, si hagués tingut aquells estudis universitaris que els

nous temps curulls de científisme li solien reclamar, potser s'hauria dedicat a una sola cosa. Però jo crec que els entusiasmes múltiples li eren congènits i que la dispersió era fruit dels seus entusiasmes. Li agradava dibuixar i era hàbil en el traç de lletres i apunts, li agradava la música i el solfeig après amb seguretat li permetia reproduir les cançons que sentia. El trobem col·laborant en la fundació de l'Orfeó Català i formant part del seu cor durant anys, i aprenent cant gregorià. El trobem com un actiu membre del Centre Excursionista de Catalunya, no pas per cap vel·leïtat esportiva, sinó perquè fent camins i muntanyes a peu aprenia cançons i danses i llegendes. De cada excursió en tornava amb apunts, dibuixos, notes, melodies.

Diries que els romàntics havien inventat aquella rara disciplina anomenada folklore per a ell. Cert que per herència no es trobava tan lluny del poble al qual tenia tantes coses a contar. La família menestrala d'en Pau Capmany no havia pas perdut contacte amb els pagesos de Rubí i el padrí Joan era un pou de llegendes i rondalles, de supersticions, de refranys d'antiga ciència tan vella com el món. Però per a ell, per a l'Aureli Capmany, que ja havia descobert que no es deia *Aurelio* i militava activament a la causa nacionalista, tota aquella saviesa es convertia en coneixement, aprenia i escrivia i comunicava tot aquell tresor antic amb una nova finalitat. Vull dir que tota aquella acumulació de saber popular ell no el va viure, sinó que l'inventariava, no sols per registrar tot el que el passat li donava sinó de cara a un futur, al futur d'una col·lectivitat, Catalunya. Fet i fet era l'hereu dels homes de la Renaixença, ell mateix per-

sonatge de la Renaixença, amb aquell sentit d'una feina urgent que calia acomplir.

Una feina d'una col·lectivitat naturalment. Aquest convenciment de pertànyer a una col·lectivitat, de ser membre actiu de la recuperació de tot un poble va donar un sentit a la seva tasca d'intel·lectual i el va alliberar d'egotismes i d'obsessions de propietari. La seva obra va ser molt extensa i mai no s'entretingué a inventariar-la; una gran part ha quedat dispersa en publicacions i en esporàdiques edicions esparses, que, sigui dit de passada, ha estat utilitzada sense notícia del seu origen. Aurora Díaz-Plaja ens ha proporcionat la bibliografia més completa de la seva obra. Si emprenem la lectura de la seva obra múltiple i diversa ens adonarem que té un comú denominador: la tasca del rigorós recopilador de dades. No inventa mai, no imagina, no fantasieja, tracta d'explicar amb totes les dades que l'experiència i els llibres que l'han precedit li proporcionen i no es descuida mai de dir d'on ha tret el comentari i la definició o la data. Per això trobem en els seus escrits el tarannà de l'historiador local, és a dir, el rigor i el respecte. Penso que allò que més li agradava fer era estudiar i reproduir la petita història, en el fons, el folklore era per a ell història petita, la que no enganya, la que mai no han escrit els vencedors per justificar la pròpia victòria i les crueltats que se'n segueixen.

Va saber fer-se vell, cosa que reclama tot un art que ell va posseir amb escreix. L'única protesta davant les portes de la mort va ser que la Divina Providència o qui fos no el deixés arribar a la xifra rodona dels noranta anys, trobava que per quatre anys ja podien quedar bé amb ell i ironitzava sobre la qüestió.

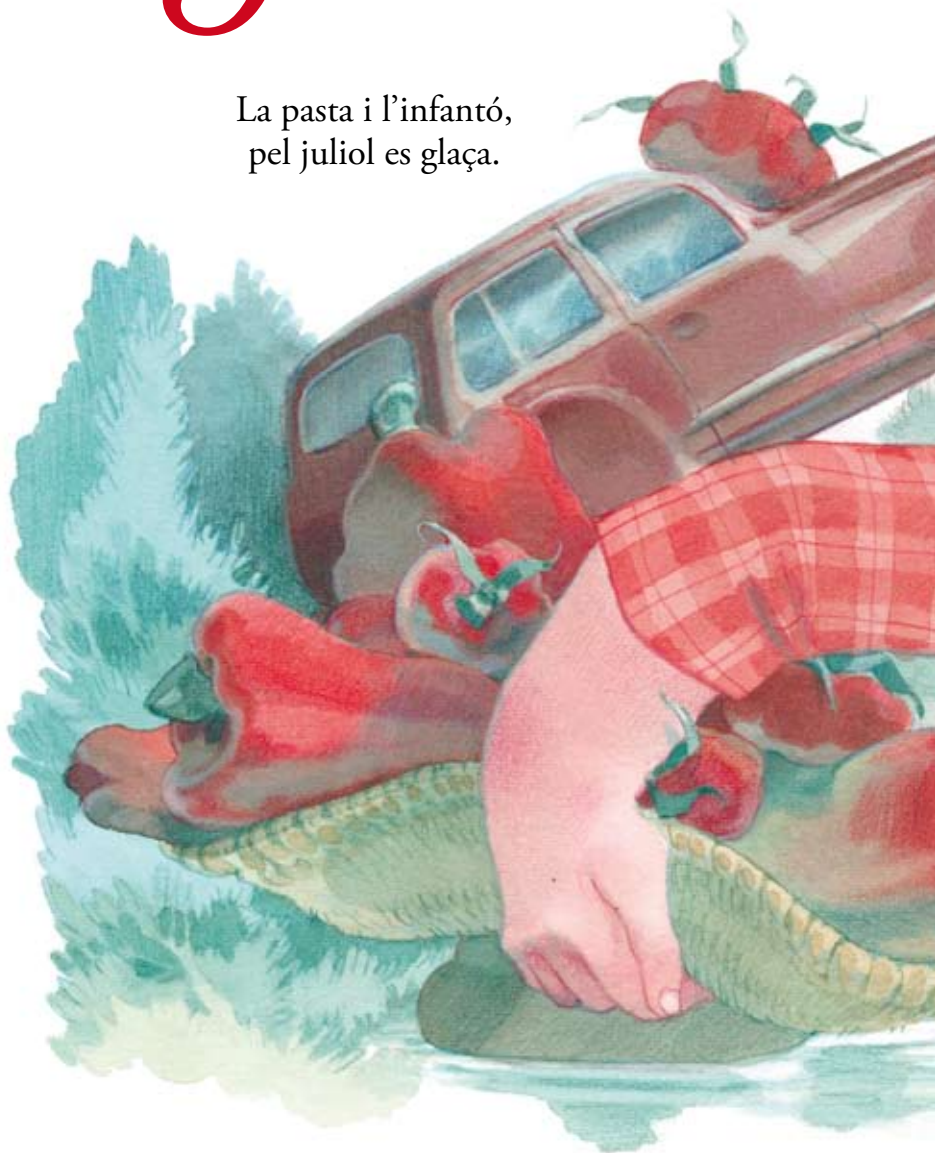
Quan va saber segur que es moria va enviar a buscar un sacerdot amic seu, es va tancar al meu despatx i es va confessar i combregar. A la nit em va explicar en veu baixa i en to de rondalla: —Noia, continuo sense creure en res, però si allà dalt hi hagués algú no em podria fer cap retret. Per mi no ha quedat.

Penso que a poc a poc podrem anar reeditant moltes de les seves obres i que en totes hi trobarem profitosos ensenyaments.

MARIA AURÈLIA CAPMANY

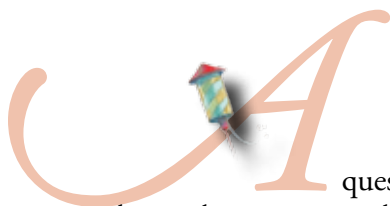
Juliol

La pasta i l'infantó,
pel juliol es glaça.

El flamenc juliol

Aquest mes, segons creença popular, té les seves genialitats i mentre que, per una banda, és considerat benigne, per l'altra se'l té per furiós i malèvol, sobretot en el pleniluni, que es anomenat el *flamenc juliol*, i que és el més temible de tots, perquè dels que acostumen a portar mala-ventura, aquest mes els guanya en maldat a tots de tal manera, que els garrins que hi neixen es moren, i si algun viu no arriba a bé; tampoc no es fa possible salvar les llocades que hi neixen, de manera que si queda algun pollet viu és molt sec, com igualment no pot fer-se bugada en aquest dia perquè les peces de roba es cremen.

Però com si encara no n'hi hagués prou amb aquestes acusacions, se li aplica aquella dita popular tan coneguda que aconsella: «Pel juliol ni dona ni cargol», encara que, a vegades, es contradigui declarant «Caragol i dona tot l'any és bona». Opinions que va voler posar d'acord algun baliga-balaga o carrallot dient:

Durant el mes de juliol,
res de dona, ni cargol...
És dit per aquell que no en vol,
que això va a gustos.

I com que es diu que «de gustos no hi ha res es-
crit», no en parlem més i deixem-ho córrer.